

HABER KAVRAMI ve ABD BASININDA DIŞ HABERLER

Öğr. Gr. Filiz SEÇİM

Bir kitle iletişim aracı olarak gazete, önemi anlaşılmaya başladığında kamuoyunu oluşturan bir araç olarak tanımlanmıştır (1). Ancak bu araçta yer alan "haber" kavramına ortak bir tanım bulunmamıştır. Ne gazeteciler ne de araştırmacılar haberin ortak tanımını verememişlerdir.

Tanımın bu denli zor olmasının nedeni; önemli ayrımların farklı değerlendirmesidir. Ekonomik ve siyasal sistemleri farklı ülkelerde, haberin tanımı birbirinden farklıdır. Bir anlamda haber kavramını ve içeriğini bulduğu toplumsal/siyasal sistem tanımlamaktadır. Örneğin batı ülkelerinde kötü haberler iyi haberlerden daha fazla ilgi çeker, buna karşın sosyalist ülkelerde kötü haber olumlu ders vermek için kullanılır. Üçüncü dünya ülkeleri olumsuz haberlerden kaçınırlar (2), çünkü; bu ülke hükümetlerinin büyük çoğunluğunun politik yapısı kolay zedelenebilecek niteliktedir. Ancak yine de ortak olan bir nokta vardır. O da; ister birinci, ister ikinci, isterse üçüncü dünya ülkelerine ait olsun, haber herşeyden önce kişinin merakının tatmin edilmesidir. Bu anlamıyla da evrensel olduğu açıktır. Bir

(1) Umberto ECO, "Göstergebilimsel Bir Gerilla Savaşına Doğru", **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, a.g.e., s. 93.

(2) L. John MARTIN ve Anju Grover CHAUDHARY, "Goals and Roles of Media Systems", **Comparative Mass Media Systems**, 1983, s. 6.

başka deyişle haber, insanoğlunun düşünce ve uygarlık planında en fazla gereksindiği ve yararlandığı bilgi ögelerinden biridir. Bu öge, kişinin ve toplumların ileriye görmesinde, gelişmesinde, doğruları seçmesinde, bireysel ve toplumsal ahlakın yerleşip pekişmesinde, bireylerin ve toplumların birbirlerine yaklaşip anlaşmalarında hemen her zaman başrolü oynamıştır.

Hillard'a göre gerçek olan ve insanlar için ilgi çekici olan her oluşum haberdur (3). Hieber'e göre ise; haber, okumak, dinlenmek, ya da seyretmek için bireyin zaman ya da para ödeyerek satın almayı istedikleri şeydir. Bu görüş, batı dünyasının görüşüdür. Yani, haber kitle iletişim araçları tarafından reklam malı gibi görülür. O da diğer mallar gibi alınır ve satılır (4).

Batılı kitaplar, haberin tam bir tanımını yapmasalar da, haberin önemli ögelerini belirterek tanımlaya çalışırlar. Bu ögeler: İlgi (interest), yakınlık (proximity), önem (importance), ölçü (size), yenilik (novelty), ve zamanlılık (timeliness) dir. American Heritage Dictionary'nin haberle ilgili bir tanımı şöyledir; "Henüz olmuş, alışılmamış ve dikkate değer olaylar", aynı sözlükte bir diğer tanımı da şöyledir: "Gazete, dergi, radyo ve televizyonda yayınlanmış, genel ilgiyi çekebilecek nitelikte, ve çok yakın zamanda olmuş olaylarla ilgili bilgi" (5).

Bütün bu tanımlara da katılıp şöyle diyebiliriz: Haber, haber ölçütlerine göre hazırlanmış, okur ya da izleyici için önemli olan ve kısa zaman önce olmuş bir olaya ilişkin bilgidir. Bir başka deyişle toplumun büyük bir kesiminin ilgi, çıkar, ve yaşam alanı içinde olan ve en kısa sürede verilen olaylara haber denir (6).

Basındaki dış haberler, bir anlamda çağdaş dünyanın ve tarihin yazılmasıdır. Bu yolla kamuoyuna, dış politikaların kavranmasında, dış dünyanın algılanmasında, uluslararası ilişkilerin değerlendirilmesinde, belirli bir dünya görüşü, bakış açısı verilebilir.

(3) Uygur KOCABAŞOĞLU, "Haber Kavramı Üzerine", AÜ. Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllığı, Ankara, 1976, s. 337.

(4) James C. LANGE, "National Development and News Values: The Press in the Third World and the West", *Gazette*, 1985, s. 75.

(5) Maurice CULLEN, *Mass Media and the First Amendment*, Dubuque-Iowa: Wm. C. Brown Pub., 1980, s. 67.

(6) Haluk ULMAN, "Dış Politika Haberciliğinde Çağdaş Gelişmeler", *Dış Politika Basını ve Basında Dış Politika*, a.g.e., s. 55.

Dış haber ve uluslararası haber aynı anlama gelmez (7). Her dış haber aynı anda bir uluslararası haber niteliği taşıdığı halde, her uluslararası haber dış haber olmayabilir. Örneğin Türkiye'de başbakanın seçimi Türkiye için bir iç haber niteliğindedir. Ancak bu haberin, aynı zamanda uluslararası boyutları da vardır. Türkiye için dış haber niteliği taşımayan başbakanlık seçimi haberi bir başka ülke basınında yer aldığı zaman dış haber olur. Dolayısıyla bir haberin dış haber olabilmesi için, haber konusunun ve haber yerinin bir başka ülkeye ait olması gerekmektedir.

Ancak dış haberin tanımlanmasında da yaygın olarak kullanılan ve kabul gören bir tanım yoktur. Dış haber tanımı araştırmacılar tarafından farklı olarak verilmiştir. Yazgülü Aldoğan "bir başka ülkede olan ve basında yayımlanan olay" (8) olarak, İdris Adil "ülke sınırları dışında gerçekleşen olayın-olayların hikayesi veya özeti" ni dış haber olarak tanımlamıştır (9). Alger Amerikan basınında dış haberi biraz daha duygusal açıklamış ve "dünyaya açılan pencere" (10) demiştir.

Özcan'ın tanımı da şöyledir: "uluslararası haber ölçütlerine göre hazırlanıp izleyicilere sunulan henüz meydana gelmiş ya da daha meydana gelmekle birlikte henüz ortaya çıkmış olaylara dış haber denir" (11). Tanımda adı geçen ölçütler şunlardır: Her şeyden önce, olayın yeni meydana gelmiş olması gerekir, büyük bir ülke ya da tanınmış birey-kümeyle ilgili olması ve çatışma ögesinin bulunması, mesajı alanlara psikolojik olarak yakın olması, uluslar arasındaki çıkar çatışmasının bir parçası olması gerekir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, basınlarında dış haberleri oldukça farklı değerlendirmektedirler. Gerek sunuş, gerek kapsam ve gerekse bu haberlerin kapladığı alan oldukça farklıdır. Örneğin kitle iletişim araçları Amerikan kamuoyu için oldukça önemlidir. Çünkü Amerikan toplumu, sadece bu araçlar vasıtasıyla dünyada

(7) Annabelle SREBERNY-MOHAMMADI, "The 'World of the News' Study", *Journal of Communication*, a.g.e., 126-127.

(8) Yazgülü ALDOĞAN, "Uluslararası Haber Dolaşımının Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Dış Politika Basını ve Basında Dış Politika*, a.g.e., s. 74.

(9) İdris ADİL, *Haberde Dışa Bağlılık*, a.g.e., s. 42.

(10) Dean E. ALGER, *The Media and Politics*, New Jersey: Prentice Hall, 1989. s. 134.

(11) Zafer ÖZAN, "Uluslararası Haberleşme Yapısı ve Türk Basınında Yer Alan Dış Haberlerle İlgili Bir Araştırma", *İletişim*, a.g.e., s. 304.

gelişen olaylardan, diğer toplumların yaşam tarzlarından ya da sistemlerinden haberdar olabilirler (21). Amerika'nın coğrafi olarak diğer ülkelerden uzaklığı, bu ülkede yaşayanların kitle iletişim araçlarının sunduklarına daha bağımlı hale getirmiştir. Bu nedenle dış haberlerin sunuluş şekli ve içeriği çok önemlidir. Ancak yine de Amerikan basınında dış haberlerin oranı diğer haberlere göre oldukça düşüktür. ABD basını da çok az dış haber kullandığı için eleştirilmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalar da eleştirileri doğrulamıştır. Cutlip, 1954 yılında yaptığı araştırmada Associated Press'in toplam haberlerinin sadece yüzde 5 ile yüzde 10'unun dış haberlere ait olduğunu bulmuştur (13).

Gerbner ve Marvany'i'nin **The New York Times** üzerinde yaptıkları araştırmada, gazetenin toplam haberlerinin yüzde 16'sının dış haberlere ayrıldığını bulmuşlardır (14).

Matta, 16 Latin Amerikan gazetesini analiz etmiş ve toplam haberlerin yüzde 60.5'ünün Batı Avrupa ve ABD ile ilgili haberlere ayrıldığını, yüzde 19.6'sının Latin Amerika, yüzde 16.5'ünü Üçüncü Dünya Ülkeleri'ne ve yüzde 3'ünün de Sosyalist Avrupa'ya ait haberlere ayrıldığını bulmuştur (15).

Gazete Reklam Bürosu (Newspaper Advertising Bureau) nun 1982 yılında yaptığı çalışmaya göre dış haberlerin oranı toplam haberlere göre sadece yüzde 6 dır. 1986 yılındaki araştırmada Amerika'nın önemli gazetelerinde şu sonuçlar bulunmuştur: **Washington Post** yüzde 9.2, **Los Angeles Times** yüzde 8.2, **Chicago Tribune** yüzde 6.8, **New York Times** yüzde 12.7 oranında gazetelerin de dış haber kullanmışlardır. Dolayısıyla batı toplumlarında yaşayan insanlar, diğer ülkelerde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan olaylar hakkındaki bilgileri bu gazetelerden edinmektedirler. Üstelik büyük ajanslar vasıtasıyla okura iletilen bu haberler, çok zaman yeterli olmamakta, bazen de çarpıtılarak verilmektedir. Şurası da bir gerçektir ki dış haberleri yerine edinebilmek büyük mali külfetler getirir.

(12) Dean E. ALGER, **The Media and Politics**, a.g.e., s. 134.

(13) Scott M. CUTLIP, "Content and Flow of AP News - From Trunk to TTs to Reader", **Journalism Quarterly**, c. 31, 1954, s. 446.

(14) George GERBNER ve George MARVANYI, "The Many World's of the World's Press", **Journal of Communication**, Winter, 1977, s. 66.

(15) Fernando Reyes MATTA, "The Latin American Concept of News", **Journal of Communication**, a.g.e., s. 170.

mektedir. Thomas L. McPhall, büyük tirajlı gazetelerin uluslararası haberlere, giderek daha az yer vermelerinde birçok faktörün etken olduğunu savunmaktadır(16). Yazara göre bu faktörlerin ilki; yabancı ülkelere gönderilecek bir gazetecinin yılda ortalama 100.000 dolara mal olması, ikincisi gazetecilerin gönderdiği haberlerin sınırsız bir şekilde sansüre tabi tutulmasıdır. International Press Institute'nin yaptığı bir araştırmaya göre, 1978 yılında, 11 Üçüncü Dünya ülkesi, yabancı muhabirlerin girmesini istememiştir. Dolayısıyla; birçok bürokratik engel vardır.

Diğer haberler içindeki oranı düşük olan bu haberlerin kaynakları da 4 büyükler diye adlandırılan haber ajanslarıdır. Yani, Ajance France, Associated Press, United Press International, ve Reuters'dır.

Amerikan basınında bir dış haberin yer alabilmesi için bazı kriterler gerekmektedir. Bunlardan biri, bir dış haberin, Amerikan basınında yer alabilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekliliğidir.

Galtung ve Ruge, 1985 yılında yaptıkları araştırmada, Amerikan basınında yayımlanan dış haberlerde şu ortak noktaları bulmuşlardır (17): Olumsuzluk (negativity), düşünsel ya da mekansal yakınlık (ideological and local proximity), elit ülkeler (elite countries), ve aktörler (actrs).

Dean E. Alger'e göre krizler, tehlikeler ve dramatik olaylarla ilgili haberler Amerikan medyasının ilk önem verdiği uluslararası haberlerdir(18). James Lerson, yaptığı bir araştırmada tüm televizyon haberlerinde yer alan uluslararası haberlerin yüzde 27 sinin yabancı ülkelerde olan krizlerle ilgil olduğunu bulmuştur(19). Mort Rosenblum, uluslararası olaylara ilgili haberlerin Amerikan medyasında yer alabilmesinin koşulunu şöyle açıklıyor: "Herkes savaşlar, depremler, ve kötü olaylarla ilgilenir; dolayısıyla felaket haberleri uluslararası haberlerin seçiminde en önemli anahtardır". Malcolm Browne'in uluslararası muhabirleri "savaş muhabirleri" olarak nitelendirmesi de ayrıca ilginçtir.

(16) Thomas L. McPHALL, "Yeni Uluslararası Enformasyon ve İletişim Düzeni" **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, a.g.e., s. 145.

(17) Van DIJK A. TEUN, **News Analysis**. New Jersey: Erlbaum Ass. Pub., 1988, s. 39.

(18) Dean E. ALGER, **The Media and Politics**, a.g.e., 138-39.

(19) James F. LARSON, **Television's Window on the World: International Affairs Coverage on the U. S. Networks**, Norwood: Ablex Pub. C., 1984, s. 1.

Amerikan medyasında uluslararası haberin yer alabilmesi için bir başka kriter; Amerika'nın da o olayın içinde dolaylı ya da doğrudan olmasının gerekliliğidir. Örneğin 1960 yılındaki Vietnam Savaşı; 1970 ve 80 döneminde Orta Doğu olayları Amerika'nın da içinde olduğu olaylardır. James Larson'un araştırması da bunu doğrular niteliktedir (20). Araştırmaya göre; uluslararası olaylarla ilgili yayınların yüzde 60'ında konu Amerika'yı da ilgilendirmektedir. Önemli olan, olayın içinde Amerika'nın da yer almasıdır. Bu bulgular basın ve magazin yayınlarını da yaklaşık oranlarda kapsar (21).

Üçüncü kriter; haberlerin coğrafi dağılımıdır. Gerbner ve Marvany'nin yaptığı araştırmaya göre Batı Avrupa ile ilgili haberler, Orta Doğu (özellikle İsrail) ve Sovyetler Birliği ile ilgili haberler Amerikalıların ilgisini çekmekte ve Amerikan basınında yer almaktadır (22). Yine James Larson'un 1972-1981 dönemini kapsayan araştırmasında; Amerikan medyasında tüm uluslararası yayınların yüzde 4 ünde sadece 12 ülkenin adı geçmiştir (23).

Dördüncü kriter seçimlerdir. Özellikle ilgi çeken ülkede hükümet değişikliği oluyorsa bu tür uluslararası haberler Amerikan medyası için önemli haberlerdir.

Beşinci kriter hükümdarlıklarla ilgili haberlerdir. Batı Avrupa, özellikle de İngiltere'nin içinde olduğu haberler önemli ve ilgi çekicidir (24).

Bütün bu kriterlerden sonra, her Amerikalı muhabir de ülkesinin en üstün, süper devlet olduğunun farkında olma zorundadır.

Bir çok araştırmacı kendi ülkesinin Amerikan basınında ne kadar alanda ve nasıl yer aldığına dair araştırma yapmıştır. Araştırmalar **The New York Times** üzerinde yapmıştır çünkü yapılan araştırmalar göstermiştir ki; bu gazete Amerikan basınında dış haberlere en geniş alan ayıran (25), yurt çapında dağıtımı olan (26), ve

(20) y. a. g. e., s. 53.

(21) Herbert J. GANS, **Deciding What's News**, a. g. e., s. 32-33.

(22) George BERBNER, G. MARVANYI, "The Many Worlds of the World's Press", **Journal of Communication**, Winter 1977, s. 57-60.

(23) James F. LARSON, **Television's Window on the World: International Affairs Coverage on the U. S. Networks**, a. g. e., s. 55-57.

(24) "Taking CBS News to Task", **Newsweek**, September 5, 1986, s. 17.

(25) Foreign Correspondents: America's Overseas Eyes, Ears", **Los Angeles Times**, June 29 1986, s. 23.

prestij basını (27) olarak tanımlanan bir gazetedir. Dolayısıyla uluslararası haberler konusunda **The New York Times** üzerinde yapılan araştırmalar Amerikan basınının, dış haberlere verdiği önemi yansıtacaktır.

Kewin W. J. McCracken, 1979 yılında **The New York Times** üzerinde yaptığı araştırmada 1 yıllık süre içinde sadece 158 (487 colum/inc) tane Avusturalya ve Avusturalyalılarla ilgili haber bulmuştur (28).

Hassan Momamed El Zein'in araştırması (29), Afrika ile ilgili haberlerin **The New York Times** üzerinde nasıl ve ne kadar yer kapladığını hakkındadır. 1976-1985 yıllarını kapsayan çalışmada; 1976 yılında toplam alanın yüzde 18'i, 1981 yılında yüzde 15'i, ve 1985 yılında da yüzde 19'u Afrika ile ilgili haberlere ayrılmıştır. Atlas üzerinde 51 ülkeye sahip Afrika'nın sadece 25 yerleşim yeri haber konusu yapılmış ve hemen hepsinde de felaketler, krizler verilmiştir. Çevre, ekonomi, sosyal yaşam, ve teknolojiyle ilgili hiçbir konunun yazılmadığı Afrika haberlerinde iyi haber olarak nitelenecekler sadece askeri-politik haberlerdir.

Bütün bu araştırmalar da göstermiştir ki Amerikan basını, dış haberlere oldukça az yer vermektedir. Dolayısıyla Amerikan okuru da dünyada olup bitenleri aynı oranda az, yetersiz hatta yanlış öğrenmektedir.

(26) "Covering Foreign News", **National Journal**, 14 Aralık 1985, s. 2864.

(27) Dean E. ALGER, **The Media and Politics**, a.g.e., s. 137.

(28) Kevin W. J., MCCRACKEN, "Australia and Australians: View From New York Times", **Journalism Quarterly**, 1987, s. 29.

(29) Hassan Mohamed El ZEIN, "The New York Times's Coverage of Africa: A Descriptive Analysis of the Period 1976-1985", Doctor of Philosophy, Ohio University, 1986, s. 61-67.